

# Darkness Deciphered

## פרשת בא תשע"ז

Artscroll - Steve Chmash

EXODUS

PARASHAS BO

10 / 21-23

<sup>21</sup> HASHEM said to Moses, "Stretch forth your hand toward the heavens, and there shall be darkness upon the land of Egypt, and the darkness will be tangible"<sup>22</sup> Moses stretched forth his hand toward the heavens and there was a thick darkness throughout the land of Egypt for a ree-day period.<sup>23</sup> No man could see his brother nor could anyone rise from his place for a ree-day period; but for all the Children of Israel there was light in their dwellings.

3a Rashi

שָׁהוּ בְּיִשְׂרָאֵל - Why did He bring the plague of darkness against them?<sup>21</sup> וְלָמָּה הֵבִיא עֲלֵיהֶם חֹשֶׁךְ וְלֹא הָיוּ - There were among Israel of that generation wicked individuals - בָּאוֹתוֹ הַדּוֹר רָשָׁעִים

→ and they died during the three days of gloom. - וּמָתוּ בְשִׁלְשַׁת יְמֵי אֲפֶלֶה - This happened so that the Egyptians should not witness their downfall - כִּדְּרֵי שְׂלֵא יִרְאוּ מִצְרַיִם בְּמַפְלֵתָם - and say, "They, too, are being smitten as we are." - וַיֹּאמְרוּ אִף הֵם לֹקִים כְּמוֹנוּ - Furthermore, during those days the Israelites sought out and saw [the Egyptians'] vessels. - וַיִּשְׁעֲצְאוּ וַהֲדִי שְׂאֵלִים מֵהֶן - When they subsequently departed and asked [the Egyptians] for vessels to take with them - וְהָיוּ אוֹמְרֵי לוֹ אֲנִי רְאִיתִיו - "We possess nothing." - and [the Egyptians] would say, "I saw it in your house. It is in this and this place." - בְּבֵיתְךָ וּבְקַעֲוֹם בְּלוֹתִי הוּא

36

1. The first three-day period of darkness was sufficient for this purpose (Gur Aryeh). See Rashi below 13:18, s.v., נְקֻשָׁתִים.  
2. Shemos Rabbah 14:3; Tanchuma 3. For the Israelites to be able to search the houses of the Egyptians, the additional three days of dense darkness that restricted movement was necessary. Otherwise, the Egyptians might have locked their doors, or detected and caught the Israelites while they were searching the houses (Gur Aryeh).

6

1. וַיִּמַשׁ חֹשֶׁךְ - And the darkness will be tangible. Rashi quotes the Midrashic interpretation that the darkness was so thick it had substance and could be touched. Ramban adds that the atmosphere was filled with an extremely thick layer of cloud in which any man-made light was extinguished. The pocrpyhal book, Wisdom of Solomon (ch. 17), eloquently describes the torment, anguish and danger brought on by the plague of darkness, which pread gloomy night over the Egyptians while the Israelites were basking in dazzling light.  
Maharal regards the nature of the darkness in a somewhat different way. He emphasizes its negative character [the absence of light]. As a consequence, the darkness was neither thick nor palpable. This theory is based on the argument between R' Yehudah and R' Nechemiah in the Midrash Shemos Rabbah). The former teaches that the darkness originated in the celestial spheres. Of this darkness it was said He made darkness His hidden place, His pavilion around Him (Psalms 18:12). R' Nechemiah contends that on the contrary, the darkness came from the regions of Gehinnom, as alluded to in the Book of Job: Before I go, without hope of return, to the land of darkness and the shadows of death (10:21). Maharal explains that in the view of R' Yehudah, the darkness corresponded to the state of nothingness which preceded Creation, and it originated from a source of purity. According to R' Nechemiah, however, the wicked are unworthy of being affected by something from such a pure source; instead, the darkness was an uncovering of the shades of death as the horrors of punishment were unleashed.

2

The ninth plague: Darkness. Like the third and the sixth plagues, this was the end of a set of three, so it was not preceded by a warning.

The darkness during the day was darker than that of a normal night, and at night it became even more intense. After the first three days of the plague, the darkness entered a new stage; it was so thick that the Egyptians could not even move (Rashi). There were two reasons for the darkness: (a) Among the Jews, there were people who did not deserve to be freed [because they were so assimilated into Egyptian culture that there was no hope for them to return to the covenant of Israel] and who were to die. God provided the darkness so that the Egyptians would not see their death and claim that the plagues affected Jews and Egyptians alike; (b) the darkness provided an opportunity for the Jews to

circulate in the Egyptian homes to determine the location of valuables that they would later ask to borrow (Rashi). Later, when the Egyptians realized that the Jews had been in their homes and had the opportunity to loot at will, but had not done so, Israel earned esteem in the eyes of the Egyptians (Mechilta, 12:36).

4

קושיא ראשונה: אומרת התורה (שמות י, כא) "ויאמר ה' אל משה נטה ירך על השמים ויהי חושך על ארץ מצרים וימש חושך". דקדוק המפרשים על לשון "וימש חושך", שהרי "ימש" הוא מלשון הסרה וחסרון וכמו שכתוב (שמות לג,יא) "ויהושע בן נון נער לא ימוש מתוך האוהל". ולפיז קשה איך אומר הכתוב "וימש חושך" שלכאורה פירושו להסיר את החושך? וכבר עמד על כך רש"י ז"ל בפירושו, ופירש "שהוא מלשון ממשש, כלומר - שיוכל למשש את החושך מגודל ממשותו. אך ננסה למצוא גם ביאור אחר.

קושיא שניה: על מה שהביא משה רבינו מכת חושך על המצרים ועל כך כתוב (שם י,כב): "ויט משה את ידו על השמים ויהי חושך אפלה בכל ארץ מצרים וגוי ולכל בני ישראל היה אור במושבותם". וצריך להבין "הלא משה רבינו נצטוו רק להביא חושך על המצרים, אך מהיכן הגיע אור לכל בני ישראל במושבותם? ואם תאמר שהכוונה היא שלכל בני ישראל לא היה חושך, איך היה מתאים יותר לומר "ולכל בני ישראל לא היה חושך במושבותם"?

קושיא שלישית: במדרש (שמו"ר יד, ב) מובא: "ויט משה את ידו על השמים ויהי חושך אפילה. מהיכן היה החושך ההוא? ר' יהודה אומר מחושך של מעלה שנאמר (תהילים יח,יב) ישות חושך סתר סביבותיו סוכתו". ויש להבין, הלא פסוק זה: "ישות חושך סתר סביבותיו סוכתו" מדבר על אורו הנעלם של הקב"ה שהוא כל כך גדול עד שאי אפשר להשיגו. ואיך איך יתכן לומר שמאור גדול זה נמשך החושך על המצרים?

5  
פלא הוא, מה ענין זה של האי יכולת לעמוד או לשבת, למכת חושך דווקא.  
אם החושך שימש כאן כ"גוש", המפריע לתנועת, הלוחץ על היושב והסוגר על העומד, מה ענינו ל"חושך" דווקא.

אמר ה' עשרה שנה

פרשת בא

גדליהו

איתא בספרים כי העשר מכות הם כנגד העשרה מאמרות שבהם נצלה העולם, וכל מכה מכוונת נגד מאמר א', וכדאי להבין ציור הדברים והשייכות שבין המכות להעשרה מאמרות, נקדים מקודם קצת בענין העשרה מאמרות.

אמר דח"ל (אבות פ"ה) בעשרה מאמרות וכו' והלא במאמר אחד גובל להבראות, אלא כדי ליתן שכר טוב לנדיקים וכו' ולהפרע מן הרשעים וכו', והמכוון בזה הוא, כמו שביארנו מכבר בשם השפ"א, כי אלו נצלה העולם במאמר אחד לא היו כלל מקום

לעבודת האדם, כי היו יוכר לעין כל אדם הקב"ה מכות את הברואה בכל רגע, ובהכרח זו היא בגלוי אין מקום לזכירה כלל, וממילא אין שייך כלל שיבי' שכר לנדיקים שמקיימין את מצות ה', כי לא מצחיתם עובדים את הש"ת, ולכן יש לזכר שיבי' הסתר בתוך הברואה, שלא יבי' ההכרה גלוי לעין כל שהקב"ה מכות את כל הברואה בכל עת ובכל רגע, וזה הוא המכוון בהעשרה מאמרות, כי בכל מאמר נשתלשל אורו ית' למטה, ונכנס יותר לתוך הסתר, ועי"ז יש מקום לעבודה, פי' ע"י ההסתר יש מקום לזכירה, ושייך שכר טוב עבור הדיקים, ועל"ז להרשעים שמאבדין את העולם.

ידוע מה שאיתא בספרי"ק בשם הכתובים, לפרש מה דכתיב לעולם ה' דברך לא נצטמים, כי אלו המאמרות שהיו צפת בריאת העולם, שעליהם נאמר דבר ה' שמים נעשו, א"ימיים לעד, ולעולם הם המהיים ומקיימין את העולם, אך היא בהסתר, שאין דבר זה נגלה לעין שיראו ויבינו הכל כי ידע במציאות זה העולם קיים, אבל אילו לרגע כמימרי לא יבי' מציאות של מאמר זה של רצון ה' לקיומו והתחיותו ה' הכל צטל ועבודת האדם היא להכיר ולראות שכל דבר יש א' להיות המתי אורו, כי אף שיש הסתר בבריאת העולם, וכמו שעלם מלת עולם מורה, וכמו שפירשו בספרים שהוא מלשון העלם, שרק ע"י שיש העלם שייך שיבי' מציאות של עולם,

אל בהסתר וההעלם הוא צמדה מסוימת, שיבי' צינולת האדם לראות שיש כאן אחיזה העלם, ולגלות ולהכיר מתוך הברואה חלוקות, ולראות שהקב"ה הוא המכוון ומתי' את הכל. ידוע כי שם חלקים בצימטוריא הטבע, כי שם זה מורה על מציאות הברואה שלממש הקב"ה אורו ית', ולכן הוא מדה הגבורה ומדה"ד שיסודם הם למזלם וגבול, ואיתא בספרים בשם הזכ"ק כי שם חלקים הוא צמדת לירוף של צ' חיצות, מי ואלה, ופירושו הוא על שם הכתוב שאו מרום עייכם וראו מי ברא אלה, כי הטבע שהוטבע הקב"ה בהברואה הוא באופן כזה שהאדם המחפש את האמת יראה מחוכו השאלה של "מי", ושיבי' יוכר זה השאלה של

מי, עד שיצא מחוכו לדי ההכרה של מי ברא אלה, שיש מנהיג לצורה, דוגמת הצרכים אצונו ע"ה שככיר את בוראו בן ג' שנים ע"י חשבון מתוך הברואה עלמה להוכיח כי יש מנהיג לצורה כדברי המדרש בפרשת לך לך, ואם האדם מגביה את עלמו מן השכחה והבהי' שנות מעולם הזה, צמדות שאו מרום עייכם, אז יכול להכיר מתוך הברואה עלמה ומתוך הטבע עלמו, ה"מי ברא אלה" ועל דרך זה מפרש החת"ם מה דבי' בפרשתינו שהקב"ה אמר לשמרת"ה "למען שיתי אוחותי אלה בקרב", פי' כי פרעה אמר (שמות ה', א') "מי ה' אשר אשמע בקולו", והמכות באו לגלות לו ה' אלה" - למען שיתי אוחותי "אלה", לגלות לו שיש מנהיג לצורה.

86

ודע ה' ענין העשר מכות, לגלות בהסתר של העשרה מאמרות, וכמו שביארנו כי בכל מאמר נשתלשל אורו ית' למטה, ונכנס לתוך הסתר יותר, והמכות באו לגלות ולהסיר זה בהסתר, ולגלות לעין כל הדבר ה' המתי את כל הברואה, וזה הפי' שהעשר מכות מכוונים נגד העשרה מאמרות, פי' לגלות בכל מכה בהסתר שנגרם ע"י המאמר, ולכן כשחושבים העשר מכות נגד העשרה מאמרות, איתא בספרים שחושבים ממטה למעלה, שמכה הראשונה הוא כנגד המאמר העשירי, כי צמדה זו בא להסיר בהסתר וההעלם בדבגה התחונה, שהיא מאמר העשירי שהיא בהסתר הכי גדול, וכן היא החשבון בשאר המכות נגד שאר המאמרות, וכמו

9

המכה התשיעית היתה מכת חושך, והיא מכוונת כנגד המאמר הזה של יבי אור, וזה פשוט כי שייכים זה לזה, ובמאמר זה היו חושך להמלריים ואור לצני ישראל וצארתו מקום עלמו שהי' להמלריים מציאות של חושך ה' אז לצני ישראל אור, ואף שזה צמדת שני הפכים בנושא אחד, מה שאין צינולתו להצניו כלל, אך שייך שצארתו נוקם גופא שהי' חושך להמלריים יבי אור לצני ישראל שהי' זה סתירה לכל המושג שלנו כהטבע, אלא שצמדת כל המושגים שיש לנו כמו שאין שייך שתי הפכים בנושא אחד זה גופא הוא צריאה, כי כך ברא הקב"ה את האדם עם זה המושג שאין שייך צ' הפכים בנושא א', אבל הקב"ה הוא כל יכול, ושייך שיבי' צארתו עת צמקום אחד חשך ואור ביחד, וכמו שאנו רואים שאמרו (מגילת יו) מקום ארון איתו מן

המדה, וצדאי ה' להארון מדות מסוימות שהיו בכל צבת מיד ה', ויש צווי מיוחד מה יביו מדות הארון, אך אין לנו הבנה איך שייך שיבי' שם ארון שהלא אמתא צמדתא היכי יתיב, אבל גם מושג זה של אמתא צמדתא הוא מקוקי הטבע שהם צריאה, אבל צמקדש ששם ה' התגלות השכינה לא ה' חוקי הטבע כלל, ודבר זה נחברר אז לצני ישראל, שראו בחוש איך שצמקום אחד שייך שיבי' אור וגם חושך, ומזה נחברר אללם ה"לי כל הארץ", ושהקב"ה הוא המכוון את כל הברואה, ושכל המציאות של אור בהברואה הוא מהמאמר יבי אור, וממילא שייך שיבי' גם אור וחושך ששתמשים בטבע אחת.

10

חושך זה שהי' אלל המלריים לא ה' רק העדר אור, רק החושך ה' מציאות של חושך, וכדכ' וימש חושך שהי' ממשות של חושך, ויכמבואר בדברי הרמב"ן בפרשת צראשית כי חושך זה שזכר בפסוק "וחושך על פני תהום" ה' מציאות של חושך, ובטעם זו של מכת חושך, נחברר שרק צניי המלמיים בהקב"ה שייכים להנות מהאור של המאמר יבי אור, והמלריים שאינם מלמיים בהשגחתו ית' בהברואה לא ה' צינולתם להחלים עלמם עם זה המאמר של יבי אור, לכן ה' אללם מציאות של חושך, ואף נחברר בחוש איך שהמאמר יבי אור הוא כל המציאות והקיום של האור שיש בהברואה<sup>10</sup>.

האור - מכה למצרים

המצריים הרשעים היו אלו שהפכו את החושך שירד על הארץ, לשיטה. הם ניצלו את העלמות האור הגנוז, ויצרו כביכול מערכת שיטה שלימה אשר מטרתה להעלים את התכלית האמיתית של העולם, ו"להאיר" את פני המציאות באור מזויף - הנוגד לתכלית האמיתית החבויה באור הגנוז (התבאר באריכות במאמר ב).

ובכן, מכת חושך באה כדי להחזיר את הפירוש הנכון של מאמר "יהי אור" לגלות את האור הגנוז המאיר את המציאות האמיתית. מכת חושך מתוארת בכתוב:

יָוֵט מִשָּׁה אֶת יָדוֹ עַל הַשָּׁמַיִם וְיִהְיֶה חֹשֶׁךְ אֶפְלָה בְּכָל אֶרֶץ מִצְרַיִם שְׁלֹשֶׁת יָמִים. לֹא רָאוּ אִישׁ אֶת אֲחִיו וְלֹא קָמוּ אִישׁ מִתַּחְתּוֹ שְׁלֹשֶׁת יָמִים וְשִׁמְתוּ יָדָיו.

"יהי חשך אפלה וגו' שלש ימים" - חשך של אופל של לא אש לא אחי אוקו ג' ימים. ועוד שלש ימים אחרי חשך מופל על זה של קמו אש מחמתו, יושג אן יכול לעמוד ועומד אן יכול לישב" (רש"י ס).

יזכר בני ישראל היה אור במושבותם" (שם).

"ולכל בני ישראל היה אור וגו' - בארץ גושן לא נאמר, אלא במושבותם, שכל מקום שהיה יהודי נכנס היה אור נכנס ומאיר לו מה שבחבויה. יריבות ובמטמוניות. ועליהם נאמר (תהלים ק"ט) 'נר להגלי דברך' וגו' ("מור"ד י"ד ג').

יש לתמוה ולשאול: אמנם הדעת נותנת שה' יעשה נס לישראל שיהיה אור

איך זה שייך שהמצרי יושב בחושך ואינו יכול לזוז ממקומו, ואילו ליהודי יש אור? הסבא מסלובודקה (אור הצפון שמות עמוד ג) מבאר שהמכות במצרים גילו השגחה פרטית, למצרי חושך וליהודי אור. וכן במכת דם, יהודי ומצרי ששונים מספל אחד, היהודי שותה מים והמצרי שותה דם, רואים מכאן שכל אדם יש עולם בפני עצמו. ובעולמו של המצרי יש דם ויש חושך, ובעולמו של היהודי יש מים ויש אור. מה שחז"ל אומרים שחייב אדם לומר בשבילי נברא העולם (סנהדרין לו, א) זה בפשוטו. השמש

זורחת לי, היא בשבילי, והעצים שאני רואה הם נבראו בשבילי. וכך לכל אחד נבראה שמש בפני עצמה ועצים בפני עצמם, והנס הוא שכל העולמות הללו נמצאים כולם במקום אחד.

כאן נתגלה שעולמו של המצרי ועולמו של היהודי הם עולמות נפרדים, ואינם עולם אחד. בזה התגלה שכל אחד ואחד יש עולם בפני עצמו, עולם משלו. זה מצלצל מאד רחוק. ראיתי ציור נפלא, שאחד מתאר שכל בעל חיים נראה העולם באופן אחר. תסתכלו ביום יפה על הדשא, עפים שם פרפרים דבורים וזבובים, וכל אחד עף לפרח אחר. הדבורה אינה רואה כלל פרחים שלא נפתחו, ואילו מעופפים אחרים עפים דוקא לפרחים הסגורים. או למשל הצפור בונה את הקן שלה דוקא בענפים הגבוהים של העץ, ואילו השועל בונה את קנו בגזע העץ. התולעים שותים את הקליפה של העץ, והחוטב עצים כשהוא רואה את העץ הוא לא מתעניין בקן הצפור למעלה או בקן השועל, אלא הוא מסתכל אם העץ בבר ראוי לחטוב אותו או לא. ואדם שמטייל שם בחוץ אם העץ נותן צל וראוי לנח תחתיו. כל אחד מסתכל על העולם באופן אחר. מעניין שגוי הגיע למטט זה מבחינה מדעית. אבל הסבא אומר שגם אצל בני אדם זה כך, כל אחד מסתכל על העולם באופן אחר מהשני.

במכות למדו ענין זה, שלכל אחד יש עולם נפרד.

במושבותם - כדרכו יתברך בכל יתר המכות, שהגן על בני ישראל מהמכה שפקדה את המצריים. אך צריך עיון מדוע האיר ה' לישראל באור נוסף - יותר מאורו של יום, והיו רואים גם המלוסתר מעיני האדם - "מה שבחביות ובתיבות ובמטמוניות" מה ענינו של אותו נס?

החסר נמצא בדברי המלבי"ם (שמות י" כ"ב) המבאר שמכת חושך היתה בעצם גילוי אור הגנוז - האור הרוחני המוכן לצדיקים לעתיד לבוא, שמחמת עוצם קדושת האור לא יכלו המצרים הרשעים להנות ממנו ולהשתמש בו ונחשב להם לחושך. כשם שכאשר מכוונים אל מול פני האדם אור מבהיק ומסנוור, אן הוא רואה מאומה, וכדרך אור השמש אשר הוא חושך אצל העטלף הרואה רק בחושך.

משמעות הדברים היא כך: כבר התבאר לעיל, שענינה של מכת חשך היה להאיר את הפירוש הנכון של מאמר "יהי אור". ובכן, כדי להשיג מטרה זו, האיר ה' מאותו אור עליון שנגזר לצדיקים - האור המאיר את המגמה האמיתית שאליה מכוון העולם. בני ישראל הצועדים במסלול התכלית האמיתית, בבחינת "נר לרגלי דברך", זכו להנות מלא פנינים מאור יקר זה, ומכוחו הם יכלו לראות גם במקומות שבהם אינו חודר אורו של יום - במטמוניות של מצרים. כלומר, גם אותם פינות חבויות, שלא האירו עד עתה באור האמת, ושלט בהם "חושך מצרים", הוארו עתה ונשטפו באותו אור גנוז שלא השאיר פינה אפנה חשוכים. לעומת זאת המצריים לא היו ראויים ולא היו מסוגלים להנות מזה האור. לגביהם נתפס אותו אור כחושך אפלה, ועל ידו ניטלה מהם האפשרות ללכת למקום הפצץ ולהגיע לעדם המעוות - "ולא קמו איש מתחתיו" (שמות י" כ"ג). זהו גם ביאור דברי חז"ל, שבזמן ששימש אותו חושך נהרגו בחשאי רשעי ישראל (מבואר ברש"י שמות י" כ"ב), כי אותו אור גופא כילה כל אותם רשעים אשר הוציאו עצמם מהתלם הנכון - להלך באור החיים. אותו אור שימש כרקע לגילוי המציאות האמיתית עצמה - גילוי השכינה במכת בכורות.

המכה שקדמה למכת בכורות היא - מכת חושך. כפי סדר עשרת מאמרות בראשית, מכת חושך מקבילה למאמר "יהי אור" (שם משמואל בא תרע"ד). והדבר מתמית - הכיצד החושך יהא מקביל אל האור, והלא הדברים נראים כדבר והיפוכו? כדי שנוכל לעמוד על פשר הדבר עלינו להתבונן במשמעות המאמר "יהי אור".

"ויאמר אלקים יהי אור ויהי אור. וירא אלקים את האור כי טוב ויבדל אלקים בין האור ובין החושך" בראשית א' ג.

"וירא אלוקים את האור כי טוב והציל - אף זיה לנו זריכין לדברי אגדה (מגינה י"ג), ראהו שאינו כדאי להשתמש בו רשעים והצילו לצדיקים לעמדי לבא" (רש"י ס).

באור הענין, שביום הראשון האיר אותו אור עליון המגלה את התכלית הסופית של הבריאה, המטרה שאליה הבריאה צועדת, כלשון הלש"ח (הדע"ה ח"ב ד'): "מגלה בו (ביום הראשון) אור הגנוז שהוא סוף התכלית ותיקון הכל".

אכן קב"ה גנו את האור העליון בנימוק: "שאינו כדאי להשתמש בו רשעים" (רש"י ס). מרוב שגילוי האור היה גורם למרידת הרשעים - הנמנעים מלצעות בדרך האור. לעומת זאת הצדיקים אשר מכוונים את כל צעדיהם על פי רצונו יתברך, הרי להם אור הגנוז הוא דבר טוב מאד. ואמנם עבורם האור נגזר כדי שישתמשו בו לעתיד לבוא, להאיר דרכם. נמצא שהתוכן האמיתי של מאמר "יהי אור" הוא - להאיר את פני המציאות האמיתית, ולגלות את התכלית שאליה צועדת הבריאה. אכן, הסתרת האור של ימי בראשית מאפשרת לתת פירוש מעוות למציאות העולם הזה, שכאילו אין היא הולכת לשום מקום וכי תכליתה מושגת בעצם ימי החושך.

שאינו ראוי זה חושך ואינו רואה כלום. וכענין שאחז"ל (ע"ו ג): לעתיד לבא הקב"ה מוציא תמה מנרתיקה ומקדיה, רשעים נידונין בה וצדיקים מתרפאים בה. היינו שהקב"ה יוריד אור גדול מאד

אמנם דברי המדרש שהיה זה חשך י"ל מעלה כמש"נ ישת חשך סתרו סביבותיו סוכתו עדיין לא נתבאר כל צורכם, מהי המציאות המיוחדת של החשך של מעלה. וי"ל ע"פ מד"א בספ"ק על מאה"כ (ישעיה מה) יצר אור ובורא חשך, שלכאורה הוא מוקשה מאד דהרי בריאה היא מדרגה יותר

שעבור הצדיקים זה אור ומתרפאים בו, ואילו עבור הרשעים שאינם ראויים לזה יהיה זה חושך. וזהו פי' יוצר אור ובורא חושך, שהקב"ה יוצר אור, ולמעלה מזה הוא בורא חושך, אור גדול ונורא

שיזוב גדולתו הוא חשך. וזהו ב' דברי המדרש מה כן היה החושך והוא מחושך של מעלה, שנא' ישת חושך סתרו סביבותיו סוכתו, ישת חשך סתרו אין פירושו שיש למעלה חושך, אלא שסתרו האור גדול ונורא, עד שעבור אלו שאינם ראויים לו הוא חושך. וזה אמר הקב"ה למשה נסה ידך על השמים, שימשיך על מצרים את האור הגדול הזה בחי' חושך של מעלה, ועי' ויהי חושך על ארץ מצרים, כי לרשעים שאינם ראויים לו ר"ל חושך שאין דוגמתו, שמכחו לא ראו איש את אחיו ולא קמו איש מתחתיו שלשת ימים. ולכל בני ישראל היה אור, במושבותם, שבני ישראל נהנו מהאור הזה, ואתו חושך למצרים

היה האור לישראל. ועד"ו היה בכל חמכות, נגוף למצרים ורפא לישראל, שלא היו בכל מכה שני ענינים נפרדים, בריאה מיוחדת של מכה למצרים ופעולה נפרדת של רפואה לישראל, אלא בעצם המכה היו שני הכחות, ע"ד שנתבאר במכת חושך, שפנימיות החושך של מעלה היא אור גדול, ולכל בני ישראל היה אור במושבותם בחושך גופו שהיה למצרים.

\* מרן הגה"צ רבי משה מידנר זצ"ל אמר עה"פ ולכל בני ישראל היה אור במושבותם, שיש מדרגה כזו של אור שהיחיד אינו יכול לזכות לה, רק במושבותם, כאשר יהודים יושבים יחדיו זוכים להמשיך את האור הזה. והוסיף שזהו הענין שיהודים מתכנסים ויושבים יחד בש"ק, להמשיך את האור הגדול, ע"י במושבותם.

כל הקטיות הללו הקשה הרד"ק רבי לוי יצחק מבארדיטשוב ז"ע בספר הקדוש "קדושת לוי" לפרשת בא. ומאחר ויש חידוש גדול בתירונו, נביאם כאן בתוכנם הנפלא.

ידוע ומפורסם מה שכתב הארי ז"ל (ע"ח שער א' ענף ב') שלפני שברא הקב"ה את כל העולמות, היה אורו הגדול והבהיר ממלא את כל המציאות, עד שמגדל האור לא היה אפשר לנבראים לטבול את אורו הגדול והיו מתבטלים ממצויאותם, ולכן צמצם הקב"ה ברוב רחמיו וחסדיו את גדול בהירות אורו, ואח"כ המשיך את אורו הגדול בצמצום גדול בכל עולם ועולם לפי ערך הנבראים והיינו שהשרפים מקבלים את אורו הגדול מצומצם לפי ערך השגתם. וכן המלאכים שהם יותר נמוכים מהשרפים מקבלים את אורו הגדול מצומצם לפי ערך השגתם.

זה ביאור הכתוב (ישעיהו ו, ב): "שרפים עומדים ממעל לו, שש כנפים שש כנפים לאחד, בשתים יכסה פניו ובשתים יכסה רגליו ובשתים יעופף". והנה ידוע שהמלאכים והשרפים נקראים "עומדים" על שהם עומדים תמיד במדריגה אחת, וא"כ אין להם יכולת לעלות במדריגה יותר גדולה כדי לקבל יותר אור כי יתבטלו ממצויאותם, ולכן "בשתים יכסה פניו" שלא יביט למעלה ממדרגתו כדי שלא יתבטל ממצויאותו - "ובשתים יכסה רגליו" כדי להסתיר את אורו מהמלאך שנמצא נמוך ממנו.

אמנם כל זה הוא רק אצל המלאכים שעומדים תמיד במדריגה אחת, אבל כלל ישראל עם קדושו אף שקיבלו ג"כ את אורו הגדול מצומצם לפי ערך השגתם, מכל מקום מכיון שיש להם תורה ותר"ג מצוות דאורייתא ושבע מצוות דרבנן הנה ע"י זה נעשה להם כלים שיוכלו לעלות מעלה מעלה בסולם העולה בית א"י ולקבל אור יותר גדול לפי ערך מדרגתם בעבודת ה'. אבל לעומת זה הרשעים שאינם דבקים בתורה ומצוותיה עומדים תמיד במדריגה אחת ואין להם כלים לקבל אורו הגדול למעלה ממדרגתם.

19 לפי רעיון זה ביאר בקדושתו לוי את עומק ענין מכת החושך שהביא הקב"ה על המצרים, והיינו שהסיר הקב"ה את הצימצום המצמצם את גדול אורו כדי

שיתגלה אורו בלי שום צמצום. ומכיון שאין למצרים תורה ומצוות, לא יכלו לעשות לבוש מגן כדי לקבל את אורו הבהיר וממילא נתבטלו ממצויאותם.

וזהו שאמר הקב"ה למשה: "נסה ידך על השמים ויהי חושך על ארץ מצרים וימש חושך", כלומר - שימשיך משה רבינו בכוח קדושתו אור גדול מן השמים, כדי שיבוא חושך על ארץ מצרים ע"י "וימש חושך" שימש ויסיר החושך המורה על הצימצום ויתגלה האור בלי צמצום. נמצא שהחושך שבא על המצרים היה דוקא ע"י גילוי אור גדול שלא היו יכולים לטבול אותו.

ולפי"ז מבואר מה שנאמר במדרש: "מהיכן היה החושך ההוא? ר' יהודה אומר מחושך של מעלה שנאמר ישת חושך סתרו סביבותיו סוכתו". כלומר - שהחושך נמשך מגילוי אורו הגדול שעליו כתוב "ישת חושך סתרו" מחמת שאי אפשר לטבולו. וזהו שאומר הכתוב "ויט משה את ידו על השמים" שהמשיך בכוח

והנה תכלית ומטרת גלותן של בני ישראל במצרים, היה כדי לזכך את נפשם ולטהרם, להיותם כלים ראויים להיות לעם סגולה וגוי קדוש לה' אלקים.

וזה כוונת הכתוב באומרם ולכל בני ישראל היה אור במושבותם, וכוונת האור שאמר הכתוב הוא האור האלקי שהאיר על נפשותיהם ונשמותיהם, הנהיג בהם היפוך ממה שאמר הנביא (ישעיהו ט, כ) כי הנה החושך יכסה ארץ וערפל לאמים (ע"ש מגילת), כי גם בחשכות הנשמה בהנפש שייד לומר לשון חושך.

ובעת האיר זיו הנשמה, שייך לומר על זה לשון אור. ואמר הכתוב ולכל בני ישראל היה אור במושבותם, כי עתה בעת מכת חושך, האיר אור חדש על בני ישראל, כי הוטרפו בני ישראל והזדככו עד שנעשו ראויים להיות עם קדוש (ממלכת כהנים לה').

והוסיף הכתוב לומר במושבתם, כי אור זה שהאיר על נשמותיהם של בני ישראל, היה מכח מה שהיו הם במושבותם, והיו מופרדים ומובדלים מהמצריים, ולא נתערבו בגוים ולא למדו ממעשיהם, ועל ידי כן האיר עליהם אור האלקי. וזהו שיתקיים בנו המשך הכתוב שאמר הנביא ישעיה (סז) ועליך ירח ה' וכבודו עליך יראה, כמהרה כימינו אמר כי"ר.

The word *tangible* indicates that the Egyptians suffered from something other than a mere absence of light; they experienced a *sensation* of darkness.

A cursory reading of these words might lead us to surmise that the plague of darkness lasted for only three days. However, the Sages tell us that in fact the plague lasted for six days. During the first three days there was an opaque darkness that prevented Egyptians from seeing one another; then there followed three more days during which the darkness intensified to the point where "no one rose from his place." Thus, according to the Sages the plague comprised two distinct phases: first God withheld light from the Egyptians, preventing them from seeing, then He in some way magnified the darkness and rendered them immobile (*Shemos Rabbah* 14:3).

Yet darkness is not a known cause of physical paralysis. Was the Egyptians' inability to move a purely miraculous phenomenon, or was it a natural human reaction to the particular stimulus to which they were exposed?

23

In relating the works of the six days of Creation, the Torah follows a definite pattern: first the Torah names that which is to be created, and then it concludes, "and it was so." The only exception to this pattern occurred in the creation of light — in this instance the Torah states, "Let there be light, and there was light" (*Bereishis* 1:3), and not, "Let there be light, and it was so."

The commentators explain that the light to which the Torah refers is not the daytime light we are accustomed to, but rather a supernal light that is of an exclusively spiritual nature. The Sages say that after He created this supernal light, God concealed it in order to prevent the wicked from misusing it and stored it away for the righteous to enjoy in the distant future. Since God created this light it must serve a purpose; why, then, did God conceal it?

\* Our Sages have explained that everything that exists in this world has a parallel form in a higher dimension. Thus every entity has both a physical manifestation and a spiritual manifestation. Bound as we are by our human limitations, we may not be aware of the spiritual aspects of various material phenomena, but those to whom God grants a special awareness are cognizant of their existence. Light as we know it is merely the corporeal manifestation of a higher, more abstract essence known as "truth." In the upper realms, light manifests itself as truth, while in our lower domain, it manifests itself as electromagnetic radiation visible to the human eye. The higher manifestation of light — "truth" — is the supernal light God concealed during the process of Creation.

During the plague of darkness, the Jews were granted the use of the supernal light in this corporeal dimension, resulting in a supernatural ability to discern that which was hidden from the eyes of the Egyptians.

24

\* This idea is derived from the verse "But the children of Israel had light in the areas where they lived" — here the word *light* refers to the supernal light God had stored away for the righteous. With this light, they were able to discern the location of hidden valuables that the Egyptians themselves did not know they owned.

קדושתו אור גדול מלמעלה, ועיני ישראל ככל ארץ מצרים, כי לא יכלו לסבול גודל האור. אבל יוכל בני ישראל היה אור במושבותם, כי מחמת שקיבלו עליהם תורה ומצוות כפי שירשנה מהאבות הקדושים, ממילא גם יכלו לסבול את האור הגדול שנמשך במכת החושך — ע"כ תוכן דבריו הנפלאים. היוצא מדבריו שהחושך שהיה במצרים הוא נוצר מרוב אור גדול, וכמו מי שמתנווד מאור גדול הרי איננו רואה מאומה ואצלו הוא כמו חושך מרוב אור גדול שאיננו יכול לסבול, נמצא שישמש חושך פירושו שהוסר החושך, אלא שמרוב אור גדול נהיה מצב של חושך שאין אפשרות לסבול ואין אפשרות לראות. הפלא ופלא.

21

פר תפוק תמארת סמסון • ביאורי • לכן, במכת חושך היה האור לישראל לא רק בארץ גושן ששם היו עם ישראל, אלא בכל מקום שנכנס בו יהודי ראה אור עצום, וז"ל המדרש (שמ"ר פ"ד, ה): "וכל בני ישראל היה אור במושבותם", 'בארץ גושן' לא נאמר אלא 'במושבותם', שכל מקום שהיה יהודי נכנס היה אור נכנס ומאיר לו מה שבחביות ובתיבות ובמטמוניות, ועליהם כתיב (תהלים קיט, קה): 'נר לרגלי דברך ואור לנתיבותי', והיינו שכיון שנכנס היהודי לבית המצרי ששם שרר החושך — זה עצמו היה עבור היהודי אור נפלא שחדד וגילה לו מטמוניות.

והנה הפסוק 'נר לרגלי דברך ואור לנתיבותי', הרי מדבר בענין אורה של התורה ומצוותיה, כי אכן כן, זו באמת היתה מכת חושך למצרים! הקב"ה הוריד אור של קדושה מן השמים, והוא החשיך את עיניהם של המצריים כמו הגהינם ואילו לבני ישראל היה זה אור גדול ועצום שגילה לפניהם סתרי עולם.

ומה נוראים הדברים בכל דור ודור, וגם בדורנו זה שעומדים עלינו לכלותינו: ככל שישראל מרבים בתורה ובמצוות, הרי זה חושך גדול וגהינם לשונאיהם של ישראל, וכמו בחושך מצרים — העומד לא היה יכול לישב והיושב לא היה יכול לעמוד, כן התורה, המצוות והתפילות שלנו ישתקו את כל האויבים ולא יוכלו לעשות לנו כל רע.

ואיתא שם המדרש: "וכן לעתיד לבוא, יביא הקב"ה חושך, שנאמר (ישעיה ט, כ) כי הנה החושך יכסה ארץ ויכפר לאומים — ועלך יזרח ה'". \* זו צריכה להיות ההכנה שלנו לקראת הגאולה: להרבות באור תורה, ודבר זה יחשיך ויכה בסנוורים את עיני אויבינו, ואיר עיני ישראל, יראו עינינו וישמח לבנו בגאולה הקרובה במהרה בימינו אמן.

25

As the Torah relates, the Egyptians were more than willing to comply with the Jews' request that they lend them their valuable objects. In many cases, though, they did not realize that they possessed vast treasures, buried in their fields. Their ancestors had concealed these fortunes in the heyday of Egyptian prosperity, when all the nations of the world had been forced to buy provisions from Yosef. The descendants of these prosperous Egyptians eventually lost track of the exact locations of the buried treasures, and as time wore on, the very existence of such treasures was in question. By Moshe's generation, accounts of the buried treasure had taken on a mythical aura, and Egyptians no longer gave any serious thought to the treasures.

With this approach, there is no contradiction between the Torah's account and that of the Midrash. The Egyptians were willing to give their valuables to the Jews, but they were not always aware that they owned such objects. With the vision they had gained through the supernal light, Jews could say to their Egyptian neighbors, "Of course you have valuables. Go to the edge of your field, walk three hundred feet east, dig three meters down, and there you'll find them!" To the Egyptians' amazement, the treasures were hidden exactly where their Jewish neighbors had directed them.

Just as light is a worldly manifestation of clarity and truth, darkness is an extension of confusion and a distorted view of reality. Darkness represents a state of indecision and inner turmoil, in which even simple, everyday activities become impossible, for they all require an element of clarity. When man is overwhelmed by self-doubt and confusion, he loses the ability to make decisions and to act. Such indecision leaves him functionally impaired, and for all intents and purposes, renders him a cripple.

This is the meaning of the Torah's description of darkness that became tangible — God cast a dark cloud of confusion over the Egyptian people which was so intense as to render them physically immobile. In contrast, the Jews experienced the supernal light of Creation, which raised them to an exalted state of awareness.

28

יחד עם זה חייבים להכיר בעובדה, כי דברים אלמנטריים, שאין מקדישים להם לא תשומת לב, לא כשרון, לא ידיעה ולא הבנה, דומה, כי אלו נעשים אינסטינקטיבית. ופירוש הדבר, כי כדי לבצעם, אין צורך לכל המערכות הללו של שכל, מוח, לב, הכרה, ידיעה, הבנה וכדו'. אין צורך לכל האור השכלי הזה, שהרי נעשה הוא כאילו מאליו, גם לא לתשומת לב כל שהיא.

אך אין הדבר כן.

האמת היא, כי אף הדברים האלמנטריים ביותר, אינם נעשים ללא כל אלו. גם המה זקוקים למדת הבנה, ידיעה, שכל, מוח, לב ורגש. אלא שקבועים המה, עדי היותם אינסטינקטיביים. אבל בשום אופן, לא אינם קיימים. קיימים המה, אלא שקבעם הקב"ה, קרוב ככל האפשר, לחיותם מהותיים, אינסטינקטיביים.

כשקמים או יושבים, כשמתרוממים למקום גבוה יותר ומתיישבים כדי להיות סמוך לשולחן, כשיושבים כדי לשבת ועומדים כדי לעמוד, גם אם פעולות אלמנטריות המה, וכי זקוקים פעולות אלו למאמץ שכלי כל שהוא כדי לבצעם?

אף על פי כן, קיימים המה. משתמשים בהחלט בכל אותם כוחות של ידע, הכרה והבנה. אלא שקבועים המה מהותיות, עד כי נדמה שאין זקוקים להם. אם ח"ו יטול הקב"ה את הכושר להבין או לדעת או להשכיל כיצד לעמוד, או כיצד לשבת, לא יצליח האדם ח"ו, לא לעמוד, אף לא לשבת.

כיצד נקראים כוחות אלו הקבועים באדם, או אף בבעלי חיים, המדריכים אותו, לפעמים, גם אינסטינקטיבית, לעמוד או לשבת?

אלו הם כוחות "אור" מינימליים. כוחות "בהירות" והכרה מינימליים.

אילו ח"ו ינטלו כוחות אלו, ישרור החושך. וחושך זה, הוא זה שימנע אפילו את הפעולות האלמנטריות ביותר. היושב לא יעמוד והעומד לא יישב.

29

"וימש חושך".

היושב לא עמד והעומד לא מסוגל היה לשבת.

כי ניטלה מהם הבהירות האלמנטרית הקבועה באדם.

— חושך.

חושך מצרים. "וימש חושך".

ברכת בא מרדכי פט

כוח האור, כפי שבראו הקב"ה, או החושך, כפי שאף אותו ברא הקב"ה ("ויצור אור ובורא חושך"), בריאה של אור היא, אשר קיימת בכל הבריאה, גם ברוח גם בגשם, מותאמת לכל דבר כפי מה שהוא, לפי כח קליטתו וקיבולתו.

"אור", הוא בהירות.

"חושך", הוא ההיפך מכך.

עיני בשר, גלגלי עיניים, קולטות קוי אור גשמי. עיניים, המה כח קיבולת האור.

למוח, גם כן כח ראייה, כח בחירות. גם למוח, עיניים לקיבולת ולקליטה.

אדרבא! עיקר ה"אור", ניתן וקיים במוח ובלב.

זוהי הראייה בשיאה. זוהי הבהירות בבהירותה. להם העיניים עם כח הקיבולת הגדולה והעצמתית ביותר.

גם לגלגלי עיני בשר, כח קיבולת וקליטה של ראייה ובהירות. אך, "גם" לא ב"עיקר".

כח הראייה השכלית על ידי עיני השכל, המוח והרגש, כח עצום הוא, כביר אונים ורב כח. כח זה, טבוע הוא במוחו, שכלו ורגשותיו של אדם, במדה העצמתית ביותר. מגיע לשיאים בלתי משוערים. כך ברא השם את אור האדם, השכל והנפש, כפי שברא כך השם, את האור המגיע לעיני הבשר.

אף האור הזה הגשמי, אור השמש, וכח קליטת גלגלי עיני הבשר, כפי המקובל והידוע לנו, אינו זה כפי שנברא על ידי הקב"ה. כל הידוע לנו, אינו אלא "שיריים"...

— אותו האור שהיה בימי בראשית, עמד הקב"ה וגנזו לעתיד לבא.

— בתחילת ברייתו של אדם הראשון, היה עקבו "מכהה גלגל המה" ועיין ויק"ר כ, ב). זאת אומרת, שעקבו של אדם, היה מקור אנרגיה גדול מזה של השמש.

בימי בראשית, אף עקבו של אדם היה שמש...

ירד האדם. נפל ממדרגתו.

במה נפל, מניין נפל?

בשעת בריאתו, הפיקה דרגתו הרוחנית, שמש. אור. — לאחר החטא, החשיך האדם, נעלם מאורו.

מה היה אור זה, מה היתה שמש זאת. דימוי? משל?

לא. זו היתה המציאות בעצמתה. אדרבא, מה שאנו רואים ורגילים לראות, אינו אלא דימוי.

תלמוד בבלי, הוא הוא החושך. החושך ההבנתי, השכלי, זהו הערפל.

כי לעומת הבהירות השמימית, אף "תורה שבעל פה", הינה "במחשכים" ספיקות ושקלא וטריא, אינם ה"אור" בשיאו.

וכשמתפללים ל"יוהאר עינינו בתורתך", מתפללים להארה האמיתית, ב"עיניים" הרואות, הקולטות. לעיני המוח, השכל, הלב והרגש.

ומהו, בעצם, "אספקלריה המאירה", זו שמש רבינו השתבח בה ("משה רבינו נסתכל באספקלריה המאירה" — יבמות מט:). רק דימוי, רק משל? לא. זהו האור האמיתי. בשיאו. בבהירותו. לראות מסוף העולם עד סופו. להסתכל ולקלוט אורות של אין סוף.

☆☆☆

ר' אבא בר כהנא

ונראה לכאר ע"פ דברי רש"י לפנינו שכתב שאותם רשעים שמתו לא היו רוצים לצאת, ומבואר שעיקר התביעה מישראל באותו זמן חיתה שיהיה להם הרצון והחפץ לצאת מטינופת הע"ז של מצרים ולזכות לגאולה שהיא הרביקות בו יתברך, ורצון זה היה בכוחו להרים את בני ישראל משקיעתם בתוך גלולי מצרים.

ולתת להם את האפשרות לפרוש מע"ז כאשר נצטוו על כך קודם מכת בכורות, יחד עם הציווי על דם פסח ודם מילה, וחפץ זה הוא אשר נתן להם את הזכות לצאת ממצרים.

והענין, כי למרות שהיתה כל מצרים מטונפת מע"ז שלהם, מ"מ אמר להם משה: 'הואיל והוא חפץ בגאולתכם אינו מביט בע"ז שלכם', אכן חפץ זה מצד הקב"ה מותנה היה בחפץ שלהם להיגאל, ועל כן אלו שרצו לצאת ניצולו בימי האפילה למרות היותם שקועים בע"ז, בזכות חפצם הטהור להיגאל, אולם אלו שלא רצו לצאת ולא חפצו להיגאל, גם הקב"ה לא חפץ בגאולתם, והביט בע"ז שלהם ומתו בחטאם<sup>(ט)</sup>.

34

ענין זה מצינו גם בחז"ל על הפסוק (שמות טו, א): "או ישיר משה" וזו לשונם (שמות רבה פ' כג אית ג): "אמר משה לפני הקב"ה יודע אני שחטאתי לפנוך ב'או' שנאמר: 'זמאו באתי אל פרעה לדבר בשמך הרע לעם הזה'... לכן אני משבחך ב'או', הדא הוא דכתיב: 'או ישיר משה'... שכן לכאורה יש לתמוה, מה תיקון יש במה שפתח משה את השירה באויזה חיבה בה חטא? וביאר הבית הלוי (שם) שחטאו של משה היה בכך שלא הבין שקושי השיעבוד הוא ההכנה לגאולה השלמה, ולכן היה התיקון לחטא זה על ידי שירת הים, שבה אמר משה שירה גם על ההסתר והקושי שביעבוד מצרים, שכן בסופו של דבר התברר כי כל התגברות השיעבוד היתה הכנה לגאולה הקריבה<sup>(ט)</sup>, ועל כל זה נאמרה השירה.

כללו של דבר, עלינו לראות נכונה את ענינם של הצרות וריבוי מידת הדין שהתגברות ההסתר והחושך, הם אות לבוא האור. וזה מהלך גאולתם של ישראל, שתחילתו הסתר פנים וסופו גילוי פנים.

זהו היסוד שלמדנו ממכת חושך, אשר יש בו משום סמל ודוגמא לחושך הגלות העתיד לבוא על כלל ישראל, שמתוכו יבקע אור הגאולה. מיסוד זה עלינו לשאוב את הכוח והחוסן לעמוד בקשיי הגלות, ובכך לזכות להגיע אל הגאולה השלמה, בבחינת 'הזורעים בדמעה ברינה יקצורו'.

שיעורי הומש

כשיבוא המשיח מי יודע אם ירצו יהודים באירופה ובאמריקה לעזוב את בתיהם ולעלות לארץ ישראל, זה נסיון גדול. בגלות ספרד היו הרבה שנשארו שם ולא רצו לעזוב את רכושם ונעשו לאנטוסים. החסיד יעב"ץ כותב שהיהודים הפשוטים עם האמונה הפשוטה, עזבו כולם את ספרד ולא השתמדו, ורק מתוך אנשי האינטלגנציה היו אנשים שנשארו שם ונשתמדו.

33

(שמות ה, ט), וזהו כדי למחר הגאולה, והוא שחרות השחר, שקודם שמתחיל להאיר היום הוא מחשיך יותר מכל הלילה, ולכן נקרא שחר<sup>(ט)</sup>.

התגברות הרע אל מול הטוב הבא לבטלו, היא האות על קיצו הקרב של הרע. וכן כתב הגר"א וטרמן בשם החפץ חיים (קונטרס 'אימר אני מעשי למלך', בסופו), שקודם הגאולה האחרונה, לפני שיתגלה כבוד ה' ותחבטל הטומאה מן העולם, יתגבר הטומאה בכוחותיה האחרונים כפי שלא היה מימות עולם, וזה יהיה הסימן כי הגאולה קרובה לבוא.

אורך כי ענייני

מעתה יש לכאר, שכאשר באה עת גאולת מצרים, קודם שיצאו כלל ישראל אל האור הגדול, היה עליהם לעבור בחינה של חושך, והיינו בחינה של מידת הדין והסתר פנים, משום שכן הוא מהלך הגאולה, שלפני שיוצאים מן הגלות לעולם שכולו חסד וטוב, מתגברת מידת הדין. 'חושך' זה היה עבור ישראל הכנה ליציאה אל האור, הכנה שיש בה מיעוץ של מידת הדין, שמתוכה יכולים היו לבוא לכלל חסד ורחמים ללא גבול<sup>(ט)</sup>.

נמצא, שבמיתת הרשעים בימי האפילה, כבר עמד אור הגאולה בפתח, וכבר עברו ישראל את ההכנה לגאולה השלמה, ומיעוץ מידת הדין שקודם לאור הגאולה, נטל את חלקו באיבוד רשעי ישראל, כדי שהרשעים יגאולו יצאו מיד מאפילה לאורה.

ולכל בני היה אור כמושבותם. לפני מה שבשאר המכות לא כתיב. רק לפני לא היה הכנה ככזו. וכמה כזו כתיב שכיב כהן סיפוק המכה. יל קידוש שבעת ללחם ממלרים כיו בתכלית השפלות. בני שום לך אשר יאמר עליו שמפני זה הם ראוני להגאל. לפני ואל ערוס וטריס. ולך ברמות ל' נחלם. האור לס אור קדושתו ית'. שיחשור לנכס והכשתוקק ללחם ממלרים מקום קליפת הערלה. ולכנס כנריתו ית' והיותו לתקן. וחו רוח דברית קדושה. ללחם מקליפת הערלה. ולכנס להסגלות הקדושה. וככופע עליהם האור הכי. וסכשתוקק ללחם מקליפת הערלה. ללחמה'לה דגוליה יחשב לס. כי ע"י הסשתוקק ללחם כנרית קדושה כניל. ולא רחם לפועל ממש. והלחנו על מות מילה. וע"י וכו לגאולה כפועל ביד רמה גליה ומפורסמת. כש"י ונעזרו עליו ורחק מתוססת גדליך. ואומר לך דמנין חיי וגי. דס פסח ודס מילה. וחו ולכל בני' סיה אור כמותנוס. שנמכה הכתונס כיו. כופע כש"י כנסדו אורו עליהם. להכשתוק לנכס ולרץ סיה. ולחם יקרל אור. כי מנשרי לחם חלבי. ולחם גם כש"י כיו כנח"י אור כניל. כנס כרבו י

דרש דוד / בא (האפולו)

נמצא, שמכת חושך היתה קשה לישראל יותר מאשר למצרים, שהרי רוב רובו של עם ישראל מתו במכה זו, דבר אשר בכל הדורות לא היה כמותו, ויש להבין היאך יתכן שמכה שבאה כעונש למצרים, תהווה מכה כפולה ומכופלת עבור ישראל? גם בדברי חז"ל, לא מצאנו שהיתה כאן בחינה של 'מכה' עבור ישראל, אף על פי שהרשעים שבהם נעשו באופן חמור כל כך, והדבר אומר דרשני.

אילת השחר

כדי להבין ענין זה, יש להקדים את דברי הוזהר (פ' משפטים דף ק"ט ע"ב), שמהלך גאולתם של ישראל, הוא מהלך של אור הבא דוקא מתוך התגברות החושך. וכפי שרואים אנו בסוף הלילה, שקודם בוא אור היום, מתגברת חשכת הלילה ומתעצמת ביותר, ואז בוקע מתוכה אור היום.

ומסיף הוזהר, שזהו שאמר דוד המלך (תהלים כב, א): "למנצח על אילת השחר... א-לי א-לי למה עזבתני", וביאר, ש'שחר' - הוא לשון שחרורית, דהיינו שבשעה שהשחרורית מתחזקת, והגלות מתגברת ומכבידה ביותר, וזה האות כי באה עת הגאולה. ונראה, שזהו גם ביאור המשך הכתוב: "א-לי א-לי למה עזבתני", שכן באותה שעה זועקים בני ישראל "א-לי א-לי למה עזבתני", ומיד נגאלים<sup>(ט)</sup>.

והוסיף הגאון מוילנא (בפירושו שם), שמתעם זה הוכבד השיעבוד על ישראל קודם גאולת מצרים, וזו לשונו: 'דהלילה נמשל לגלות ובקר לגאולה, וקודם הגאולה יכבד הגלות ויגמר מכל הגלויות, כמו שנאמר בגלות מצרים: "תכבד העבדה על האנשים"

בכבודו ובעצמו, הרי זה דומה לנבואת משה שהיא אספקלריא המאירה, שלא שייך לה הכנה כלל. אמנם מהו לפי זה עכ"פ ענין ההכנה לקראת השבת.

והנה הגאולה הראשונה ממצרים על מה הוסדה. ומבואר בפסוק, ויאנחו בני ישראל מן העבדה ויאקרו וגו', וישמע אלקים את נאקתם ויזכור אלקים את בריתו. והמובן, שאנה"נ שהיה צריך זכות כדי לצאת ממצרים, ובזכות דם המילה ודם הפסח היתה הגאולה, אבל באמת לא זו היתה עיקר סיבת הגאולה, אלא אדרבא, אחרי שהיתה הגאולה כבר מוכנה חיפשו זכות שיהיו ראויים להגאל. אבל מה היתה עיקר סיבת הגאולה - מפני שרצו להגאל ובקשו את הגאולה.

וכן אמרו חז"ל בזמן מכת חושך במצרים מתוך הרשעים שלא היו ראויים להגאל, ומה היה אותו החטא שעשה אותם אינם ראויים להגאל, מבואר ברש"י פרשת בא וז"ל, שהיו בישראל באותו הדור רשעים ולא היו רוצין לצאת ומתו בשלשת ימי אפלה, ע"כ. היינו שחטאם היה רק מה שלא רצו לצאת, שיסוד הגאולה הוא בעיקר מפני הרצון להגאל.

וכן בקידוש לבנה, שאנו מבקשים שימלא חסרונה של הלכנה הרומזת למלכות בית דוד והשראת השכינה, ובנוסח אשכנז מסיימים - ויתקיים בנו מקרא שכתוב (הושע ג') ובקשו את ה' אלקיהם ואת דוד מלכם. והיינו, שאנה"נ סוף שישאל יעשו תשובה, ובלי זה אי אפשר להגאל, אבל לא זה היה עיקר סיבת הגאולה, אלא תנאי, שהרי למען האמת לעולם לא יעלו ישראל למדרגה שיהיו ראויים לאותו מורא שכונה שיתגלה כשיבוא המשיח, וא"כ מה תהא סיבת הגאולה מצד ישראל - מפני שירצו להגאל, ואז הקב"ה יעשה למען שמו באהבה.

והייסוד בזה, שכל ברכה שיש לה הגדרה - העבודה וההשתדלות לקראתה הן על ידי מעשה מוגדר, אבל כשבאים לזכות כמה שאין לו גבול וערך, לא שייך כלל להגדיר שום מעשה בכדי להשיגו, והיו מתנה מן השמים, אמנם המתנה ניהנת למי שרוצה במתנה ושואף לקבלה.

וכן בשבת קודש, ודאי שלקבל את קדושת השבת צריך למדרגה מסויימת של צדקות, אבל אין זו עיקר סיבת קבלת קדושת השבת, עיקר

קדושת השבת היא למי שרוצה את השבת ומצפה לה, היינו למי שרוצה קדושת הש"ת ושכינתיה החובקת עולם ומלואו ביום שבת קודש, וזוהי מצות יום הששי, ההכנה לקראת השבת, שזה מבטא הצפיה לקבל קדושתה.

שיגאלו היתה כל כך חזקה ועמוקה, עד שהקב"ה העניש את משה רבינו על כך שהביע את חששו שמא לא יאמינו, ואיך קרה שדרגתם באמונה כה השתנתה, עד שהקב"ה היה צריך להשתמש בחושך כדי להענישם בעונש כה חמור, שמתו במצרים ולא זכו לצאת ממנה?

ביאר הגה"צ רבי יחזקאל לוינשטיין זצ"ל שהתשובה נמצאת בגוף דברי המדרש שכתב: "שאינו לפניו משוא פנים והוא חוקר לב ובוחן כליות" דהיינו, שהרי כשאדם נצרך לצאת ממקום שהשתרש בו זמן רב, למרות שהשהות באותו מקום לא נעמה לו, בכל אופן קשה מאד לעזוב כפי שיראה כל אחד שצריך לעקור מדירתו עם כל מטלטליו לדירה חדשה, שגם אם הוא בדרכו לדירה מרווחת יותר, בכל אופן עצם המעבר והנידודים קשים לאדם והוא מצפה בכיליון עיניו לרגע שאחרי.

בזה מובן, שלמרות שגלות מצרים היתה גלות קשה ומרה, בכל אופן גם היציאה ממנה אחר שהות של מאתיים ועשר שנים היתה קשה, לא פלא שנמצאו בני ישראל כאלו שמרוב שהתרגלו לא הסכימו בקלות כה גדולה לצאת ממצרים. גם משה רבינו הרגיש בזה כמו שמצינו בחז"ל "בשעה שאמר משה להקב"ה 'הן לא יאמינו לי' אמר משה, לו אף יניחם פריעה לצאת, מכל מקום יאמרו, וכי להיכן נצא, למדבר".

ומעיד רבי יחזקאל: "בעייניו ראינו, בעת המלחמה האחרונה, שרבים מאחינו בית ישראל לא רצו לצאת ממקומם, למרות כל הגזירות הרעות. למה? כי עצם היציאה והנדודים קשים מאד. ואף שבעצם ישאל כל אחד, הרי גם להשאיר במקום היא גם ברירה קשה, בכל זאת, עובדה היא שבני אדם מעדיפים פעמים רבות להישאר באותו המקום מחמת עצלות ומחשבה שמה שיקרה עם כולם יקרה לי".

זהו לימוד גדול לאדם שצריך כל ימי חייו עוז וגבורה להתרומם ולצאת מבוץ עולם הזה ולגדול לפתוח את העיניים ולראות שהקב"ה יושב וממתין לו, ומחכה לו עולם גדול ועצום ומרומם, כמה חוסר דעה יש להתייאר ולהשאיר בתוך הבוץ, בפרט בעיתות רצון המיוחדות שאז נתן הקב"ה את הכוחות המיוחדים, כמו תקופה זו של ימי השובבים שהם ימים מסוגלים להחליץ מהבוץ, צריך להיות בר דעת ובר לבב לנצלם להכנס לעולם של "עם קדוש אתה" ולא להשאיר במקומו.

מעיינות האמונה עמ' תקמ"ד

דבר זה בא להנרות לכל יהודי הנמצא בגלותו הפרטית, ואפילו אם מרגיש שנמצא בגלות נוראה עד מאד, כמצרים, ומרגיש שחשון לו מאד - מכל מקום על ידי אור השבת יוכל לעשות לעצמו אור ולצאת מהחושך, ולא רק בשבת עצמה אלא גם לכל השבוע, וכמו שמבואר בזוהר הנ"ל, שהשבת היא המשפיעה לכל השבוע, ובה תלויה ברכת כל השבוע.

ואף שבהבדלה הנאמרת במוצאי שבת הנוסח הוא: "המבדיל בין אור לחושך", ומשמע שכל השבוע הוא חושך ביחס לשבת - מכל מקום מבואר בספרים הקדושים, שעל ידי שמירת שבת קודש כדבעי, יכול אדם להמשיך לכל השבוע אור גדול, כך שבכל המצבים יאיר לו אור השבת, גם כשיהיה שרוי בחושך, בקטנות, והכל על ידי שיקנה את אור השבת כדבעי.

סיפר הגה"צ רבי אלחנן יוסף הרצמן זצ"ל על הג"ר מרדכי חרוב זצ"ל הי"ד שהיה מהתלמידים החשובים בישיבת מיר בפולין והתייחד בשקידתו. וסיפר שבהזדמנות שאל אותו ממתן החל ללמוד בהתמדה כה מיוחדת? וענה שבתקופת לימודו בישיבה, שמע פעם שיחה מוסרית מהמשגיח רבי ירוחם זצ"ל. היה זה בתקופה של חג השבועות ורבי ירוחם החל את שיחתו בהערה. הוא פתח ואמר לבני הישיבה: "אני בא עתה מהרחוב ורואה שכל היקום כולו, גדול, עשבים פורחים, ניצנים נראו בארץ העצים והאילנות מתפתחים והפירות גדלים, רוח של גן עדן ממש כולם צומחים ופורחים. אז דפק המשגיח זצ"ל על השולחן ושאל, האם גם אתם מרגישים שאתם צומחים?"

סיפר רבי מרדכי, מאז אותה דפיקה, תפסתי את עצמי שזו טעות להשאיר במצב רגיל והחילותי לנצל את הזמן ללמוד בהתמדה.